

УДК 821.161.2

Т.В. НИКОЛЮК,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та іноземної лінгвістики
Луцького національного технічного університету*

Н.В. ШКЛЯЄВА,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та іноземної лінгвістики
Луцького національного технічного університету*

ПСИХОТИП ТРУДОВОГО ЕМІГРАНТА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

У статті проаналізовано романи Олеси Олендїй «Гніздо горлиці», Наталки Доляк «Гастарбайтерки», Наталки Сняданко «Фрау Мюллер не налаштована платити більше». Визначено основні психотипи головних героїв, особливості їх поведінки за межами країни та мотивації переїзду. З'ясовано причини особистісної трансформації та емоційних станів героїнь. Виявлено специфічні риси характерів Галини, Наталки, Дарини та їх зміни в психологічно напружених кризових ситуаціях.

Ключові слова: особистість, сензитивність, конформність, психологія, страх.

Проблема сучасної трудової міграції зараз дуже актуальна. Цією темою зацікавилися вчені сектора етносоціальних досліджень Інституту народознавства та Міжнародний благодійний фонд «Карітас України» в Інституті НАН України. Результатом роботи науковців стала праця «Новітня українська діаспора: трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії» Оксани Годованської, у якій акцентовано на особистісних проблемах мігранта.

Художнім осмисленням еміграції в літературі займалась Скуртул Ганна. Дослідниця проаналізувала проблеми, принципи класифікації та особливості розвитку еміграційної рефлексії в українській прозі останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ ст., виявила жанрові особливості сучасного українського еміграційного дискурсу. Автор зауважила, що «...з 80-90-ми роками минулого століття, коли, наприклад, уявлення про Батьківщину містили винятково позитивний, дещо сакральний смисл, уже в ХХІ ст. усвідомлення Батьківщини багато в чому амбівалентне, часто нетривіальне (наприклад, у В. Єшкілева в романі «Пафос» Україна – Батьківщина, яка співвідноситься з поняттями всезагальної бідності, тотальної корупції, «всеваддя ментів» і занедбаності духовності)» [4]. Ганна Скуртул проаналізувала й «тілесний» простір еміграційного дискурсу.

Олександр Вешелені досліджував романи й повісті українського письменника Зосима Дончука на тему життя української еміграції у Північній Америці. Учений розкрив образ українського емігранта у «пошуках щастя» за межами України [1].

Усі дослідники акцентували увагу на мотивах, цілях переселення героїв-мігрантів у художній прозі, але не зважали на їх глибинно-особистісні проблеми, тому мета статті – проаналізувати психологічні особливості героїв найвідоміших сучасних творів про еміграцію. Завдання – визначити основні психотипи-образи романів.

Сучасна українська проза про трудову міграцію розкриває внутрішню драму українця-інтелігента, що опиняється часто в середовищі бездарних, малоосвічених, а то й психічно-хворих господарів за кордоном і втрачає свою особистісну цілісність. Так, у романі Олеси

Олендїй «Гніздо горлиці» Дарина зазнає постійних моральних, а іноді й фізичних тортур від господині. Жінка часто боїться за своє психічне здоров'я, адже життя в безперервній емоційній напрузі не дає їй морально розслабитися. Невпевненість та закомплексованість, відчуття неповноцінності та меншовартості стають іманентними характерологічними рисами Дарини. В Україні вона поводить як гіпертимний тип особистості: активна, вміє вирішувати складні завдання, підтримує чоловіка та доньку. У Генуї, на заробітках, втрачає віру в себе, намагається догодити вередливій господині, пристосовується до чужих бажань та поводить як конформний психотип.

Крім того, вона наживає безліч страхів: «Несвідомо в Дарині зародився й поселився постійний страх зробити щось не так і наразитися на несправедливий гнів господині. Той різновид страху у ній то вилазив на поверхню, вишкіривши зуби, як голодний вовк, то тихо собі сидів у нірці, як щаслива мишка, що зуміла відхопити шматок сиру, не потрапивши в мишоловку» [3, с. 56].

Психологічне напруження посилюється після здійсненого над нею фізичного насильства. Головна героїня переживає складні відчуття: вона любить свого чоловіка, але фізично прив'язується до господаря. Психоемоційний стан Дарини дуже складний, адже вона тепер живе не лише в чужому їй просторі, а й фізично належить іншій людині.

Роздвоєння відбувається не лише на рівні емоційного стану жінки, він поширюється на сприйняття світу загалом: у Дарини виникає відчуття амбівалентності – поділ на українське і чуже, де вона по-різному себе почуває: «Щойно за Дариною зачиняються автоматичні двері, як разом із міською метушнею Чернівців за ними залишається весь її український світ. У ньому немає фінансової стабільності, але він такий рідний і зрозумілий. Взаємно люблений» [3, с. 156].

У романі можна простежити складну особистісну трансформацію інших героїв, що змушені пристосовуватися до зовнішніх обставин, забуваючи про будь-які моральні принципи. Так, Галина, давня подруга Дарини, уже багато років поспіль відсилає гроші своїй родині, але не приїжджає до неї. Вона за межами України знаходить коханця і змінює поведінку та стиль життя: жінка вчиться у всьому знаходити вигоду і вправно рахувати гроші. «В чужій країні Галинина дружня привітність пережила трансформацію» [3, с. 75].

Галина змінюється не лише внутрішньо й зовнішньо, а й втрачає право на власне ім'я, адже «Галина» італійською означає «курка», тому жінка змушена його змінити на простіше, примітивне – Ліна. Примітивізація імен відбувається і в романі Наталки Доляк «Гастарбайтерки» – Галина Сергіївна стає Халлою, Наталка – Ташею, Лариса – Лаурою.

Колись Галина Сергіївна Манькович, шанований учитель в Україні, в Німеччині – Халла, має вдовольняти примхи старої психічно неврівноваженої Ельзи Краге. Українка не лише адаптується в новому середовищі, а й, будучи духовно сильною особистістю, мимовільно ставить у психологічну залежність стару німкеню.

Галина Сергіївна некомфортно себе почуває на Батьківщині, бо ж колись не змогла належно виховати сина, а відтак не має з його боку підтримки. Щоб зберегти душевну рівновагу, вона послуговується механізмом психологічного захисту – запереченням: не визнає синового егоїзму та цинізму невістки. Героїня належить до сензитивного психологічного типу, адже внутрішньо важко переживає конфлікти з близькими та власну самотність. Не може знайти душевного спокою й на чужині біля старої вибагливої пані, але знаходить у середовищі заробітчанонок споріднених духом людей. Інтелігентна, освічена, у вільний від роботи час вона відвідує музеї та виставки, компенсуючи потребу в духовному розвитку, якого позбавлена через складні життєві обставини.

Пані Манькович, на відміну від більшості заробітчанонок, їде за кордон для того, аби забезпечити житлом себе, а не родину, бо на старості залишається без прихистку. Самотня, позбавлена житла та любові з боку рідних, Галина Сергіївна важко працює на чужині, мотивуючи себе лише майбутньою матеріальною незалежністю від дітей.

Мотив – це те, що об'єднує всіх героїв у їхньому стоїцизмі. Галина Манькович наприкінці втрачає і його, коли намагається дотелефонуватись до рідних: «Ну поїду я в Україну, ну куплю собі ту чортову квартиру. А далі? Сидітиму, як сич, сама-самісінька. Максима не втримала. Віктора втратила. Тут хоч Ельза є.» [3, с. 68]. Після втрати мотивації героїня недовго витримує психологічну напругу і переживає інфаркт.

У романі Наталки Доляк роботодавці часто видаються глибоко примітивними та неосвіченими порівняно з найманими емігрантами. Іноді вони визнають свою недолугість: «Я не можу собі дозволити експлуатувати людину, яка розумніша за мене, – говорила наступного дня по телефону Габрієла. – Вибач, Ташо, але я не потребую більше помічниць. – Вона поклала слухавку» [2, с. 170].

Наталка, Таша, дівчина гіпертимного психотипу, з мотивацією не лише заробити гроші, а й пізнати світ, усі події в житті сприймає легко й оптимістично. Вона швидко адаптується у незвичному середовищі, знайомиться з новими людьми та проявляє креативність. Жінка не хоче повертатися до чоловіка-меланхоліка, що не підходить їй за темпераментом, а гроші пізніше уже не є основною причиною, яка стримує її до повернення. Свій переїзд за межі України вона називає втечею, героїня чи не єдина з роману за кордоном відчуває себе комфортніше, ніж удома. Символічно, що головним Наталчиним хобі є джайв – такий же динамічний танець, як і сама Таша. Навколо себе Наталка гуртує заробітчанин, її дім стає середовищем для комунікації, можливість релаксації.

Ще один сензитивний психотип у «Гастарбайтерках» – Лариси, Лаури, психологічно наближений до образу Галини Сергіївни. Лариса приїжджає в Італію заради сина, але почувається дуже некомфортно в новому середовищі. Жінка намагається опанувати себе, коли доводиться переживати труднощі і рахує кожен день до зустрічі з родиною. Вона несмілива, стримана, терпляча, чесна і щира. Лариса важко і трагічно переживає залицяння господаря, а потім і господині: «Лаура стояла перед ними, досі тримаючись за дзвінок, вигляд у неї був відчужений настільки, що Таші здалося, ніби перед нею мрець» [2, с. 239].

У романі описано різні психотипи заробітчанин, проте у кожного з них складна доля. На ринку чорної праці вони – товар: «Німкеня була в захваті й геть нічого не питала в українки ні про візу, ні про інші документи. Коли почула, що та вільно говорить німецькою, випалила лише «Беру!», як у бутику, й тицьнула вказівним пальцем на колишню вчительку» [2, с. 57].

Усі ці люди змушені змінювати роботу, спосіб мислення, стиль поведінки. Вони часто вміють застосувати свій інтелект, уміння та навички, виконуючи рутинну працю.

У романі іншої сучасної письменниці Наталки Сняданко «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» головна героїня Христина вміє абстрагуватися від нецікавої побутової роботи: підспівує, слухає аудіокниги та займається самовдосконаленням. Щоб зберегти внутрішню рівновагу, дівчина вчиться концентруватися лише на теперішньому.

Героїні Наталки Сняданко більше зосереджені на власній чуттєвості, а життя за межами країни дає їм остаточне розуміння «інакшості» та визначення сексуальної орієнтації. Мотивація переїзду з України в Соломію та Христину така ж, як і в інших емігрантів – потреба у грошах, проте життя за кордоном відкрило в них можливості для самопізнання. Жінки швидко адаптуються в новому середовищі, знаходять друзів і займаються самоаналізом. Христина любить аналізувати, осмислювати, спостерігати: «Витираючи пилюку, вона все частіше поринала у вивчення назв, за якими стояли події життя господарів, і намагалася відчитати, що відбувалося в цій сім'ї, коли вони купили ось таке видання «Чарівної гори» Томаса Манна – народження першої дитини? Другої? А що спонукало придбати повне зібрання книг Достоєвського? Сварка? Зрада? Нудьга? Надто холодна зима? Поволі це навіть дозволило їй примиритися з процедурою витирання пилу з книг і сприймати її не так негативно, як раніше» [6, с. 252].

Якщо героїні романів Олесі Олендї та Наталки Доляк переважно сприймають життя за кордоном як тимчасовий заробіток, а чуже оточення їм видається складним для сприйняття, то Христина і Соломія розпочинають чи не нове життя за межами країни. Воно їм дає більше свободи, можливості відсторонитися від певних нав'язаних в Україні стереотипів.

Отже, проаналізувавши романи Олесі Олендї «Гніздо горлиці», Наталки Доляк «Гастарбайтерки», Наталки Сняданко «Фрау Мюллер не налаштована платити більше», можна зробити висновки про їх психологізм. У творах виявляються складні особистісні трансформації головних героїв, їх відчуття, емоційні стани. Автори сучасної прози про заробітчанин роблять акцент на внутрішніх переживаннях останніх, їх глибокій особистій трагедії та спробі адаптуватися у нових складних умовах.

Список використаних джерел

1. Вешелені О. Український емігрант «У пошуках щастя» крізь призму художньої прози Зосима Дончука [Електронний ресурс] / О. Вешелені. – Режим доступу: <http://histj.oa.edu.ua/articles/2013/...> (останнє звернення 14 вересня 2017).
2. Доляк Н. Гастарбайтерки / Н. Доляк. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2012. – 255 с.
3. Олендій О. Гніздо горлиці: роман / О. Олендій. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 239 с.
4. Скуртул Г. Художнє осмислення еміграції в українській прозі останньої третини ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Г. Скуртул. – К., 2015. – 18 с.
5. Славінська І. Наталка Сняданко: щоб бути на маргінесі, достатньо бути жінкою в Україні [Електронний ресурс] / І. Славінська. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/09/11/138679/> (останнє звернення 14 вересня 2017).
6. Сняданко Н. Фрау Мюллер не налаштована платити більше / Н. Сняданко. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 303 с.

References

1. Vesheleni, O. *Ukrains'kyj emigrant «U poshukakh schastia» kriz' pryzmu khudozhn'oi prozy Zosyma Donchuka* [Ukrainian emigrant "In Search of Happiness" through the prism of artistic prose by Zosym Donchuk]. Available at: <http://histj.oa.edu.ua/articles/2013/> (Accessed 14 September 2017).
2. Doliak, N. *Hastarbajterky* [Migrant workers]. Kharkiv, Klub simejnoho dozvillia Publ., 2012, 255 p.
3. Olendij, O. *Hnizdo horlytsi* [Turtledove's Nest]. Kharkiv, Klub simejnoho dozvillia Publ., 2017, 239 p.
4. Skurtul, H. *Khudozhnie osmyslennia emihratsii v ukrains'kij prozi ostann'oi tretyny XX – pochatku XXI stolittia*. Diss. dokt. filol. nauk [Artistic comprehension of emigration in the Ukrainian prose of the last third of the 20th – the beginning of the 21st centuries. Dr. philol. sci. diss.]. Kyiv, 2015, 18 p.
5. Slavins'ka, I. *Natalka Sniadanko: schob buty na marhinesi, dostatn'o buty zhinkoiu v Ukraini* [Natalka Sniadanko: to be on the margin is enough to be a woman in Ukraine]. Available at: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/09/11/138679/> (Accessed 14 September 2017).
6. Sniadanko, N. *Frau Miuller ne nalashtovana platyty bil'she* [Frau Muller is not eager to pay more]. Kharkiv, Klub simejnoho dozvillia Publ., 2013, 303 p.

В статье проанализированы романы Олеси Олендий «Гнездо горлицы», Натальи Доляк «Гастарбайтерки», Натальи Сняданко «Фрау Мюллер не настроена платить больше». Определены основные психотипы главных героев, особенности их поведения за пределами страны и мотивации переезда. Выявлены причины личностной трансформации и эмоциональных состояний героинь. Выявлены специфические черты характеров Галины, Натальи, Дарьи и их изменения в психологически напряженных кризисных ситуациях.

Ключевые слова: личность, сензитивность, конформность, психология, страх.

The article analyzes the novels of Oles Olendey "Turtledove's Nest", Natalka Dolak "Migrant workers", Natalka Snyadanko "«Frau Muller is not eager to pay more". There are determined the basic psychotypes of main heroes, peculiarities of their behavior outside the country and motivation for migration. The reasons of personality transformation and emotional states of heroines are found out. The specific character features of Halyna, Natalka, Darya and their changes in psychologically stressed crisis situations are revealed.

Key words: personality, sensitivity, conformality, psychology, fear.

Одержано 25.10.2017